

РЕСУРСИ ВНЗ УКРАЇНИ З ІНФОРМАЦІЙНО- БІБЛІОТЕЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА

Аналізується університетський рівень системи мережевого інформаційного забезпечення науковців сфери культури і мистецтв в Україні.

Ключові слова: *електронні ресурси, інформаційне забезпечення, фонди електронних видань, сайти бібліотек.*

Анализируется университетский уровень сетевого информационного обеспечения ученых сферы культуры и искусств в Украине.

Ключевые слова: *электронные ресурсы, информационное обеспечение, фонды электронныхзданий, сайты библиотек.*

Analyzes the varsity level network information security researchers of culture and arts in Ukraine.

Key words: *electronic resources, information technology, electronic funds of buildings, sites libraries.*

Актуальність дослідження системи мережевого інформаційного забезпечення науковців сфери культури і мистецтв пов'язана з посиленням ролі культури в соціально-економічних перетвореннях, духовному розвитку людини. Подальший розвиток культури і мистецтв неможливий без їх наукового збагачення. Дослідження в цій сфері потребують інформаційного забезпечення бібліотеками, які розкривають свої фонди, зокрема фонди рукописів, стародруків тощо.

В умовах переходу до інформаційного суспільства важливу роль відіграє проблема доступності до інформації та книгозбірень. Недостатні координація інформаційно-обмінних відносин, керованість інформаційними потоками, обмеженість у коштах — ось основні причини відсутності в наукових бібліотеках видань не тільки зарубіжних наукових організацій, а й національних, передусім периферійних НДІ і ВНЗ. Залишається невисоким рівень інтеграції вітчизняної науки в міжнародні інформаційні системи, що збіднює інформаційне забезпечення вчених, ускладнює просування нових ідей і знань, їх практичне освоєння, особливо в таких галузях як культура і мистецтво. Тому надто важливо проаналізувати стан інформаційно-бібліотечного забезпечення сфери культури та мистецтва.

Проаналізувавши історіографічну базу проблеми, можна зазначити, що немає комплексної праці, в якій досліджувався б стан забезпечення галузі культури і мистецтва Інтернет-ресурсами бібліотек ВНЗ. Але окремі публікації деякою мірою заповнюють цю прогалину. Так, у монографії В. О. Копаневої «Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету» обґрунтовано необхідність розвитку діяльності наукової бібліотеки зі створення нової інформаційної

складової — фонду плинних мережевих ресурсів [1]. У статті «Основні напрями діяльності бібліотек вищів Міністерства культури України на сучасному етапі» О. Клименко та Н. Бачинська розглянули традиційні й інноваційні напрями діяльності бібліотек вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. Міністерства культури України в умовах реформування системи вищої освіти держави, зокрема книгозбірень Київського національного університету культури і мистецтв, Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, Харківської державної академії культури, Луганського державного інституту культури і мистецтв [2].

Мета — узагальнити наявний потенціал інтерактивних ресурсів українських ВНЗ щодо забезпечення сфери культури та мистецтва, що дозволить відтворити реальний стан справ, а також заповнити прогалину в історіографічному доробку. Названі моменти визначили мету статті.

Важливий вектор активності бібліотек у сфері мережевого бібліотечно-інформаційного обслуговування спрямований на збереження культурної спадщини, створення відкритих віртуальних архівів, репозитаріїв. Бібліотеки вбачають у відкритих мережевих проєктах можливість надати доступ до своїх фондів усім бажаючим зі всього світу. Іноді таким чином можна показати те, чого не можна побачити ні за яких інших обставин, наприклад, деталі живописних полотен. Людство за свою історію накопичило чималі архіви, фонди музеїв містять мільйони одиниць зберігання, що в багато разів перевищує можливості їх відкритого показу. Віртуальні архіви і музеї, фонди рідкісних і цінних видань, онлайн-енциклопедії вирішують це завдання, забезпечуючи високоякісною інформацією як потенційних відвідувачів — науковців, так і митців-професіоналів, котрі працюють у сфері мистецтв [1]. У напрямі збереження культурної спадщини та створення електронних каталогів і архівів працюють і бібліотеки спеціалізованих та вищих навчальних закладів України.

Розвиток науки й освіти в сучасному суспільстві, ґрунтований на знаннях, неможливий без діяльності університетів, більшість стратегічних завдань сучасного університету тісно пов'язані з діяльністю його наукової бібліотеки. Наукові бібліотеки вищих навчальних закладів України — це інформаційна основа освітнього і науково-дослідницького процесів, творча лабораторія, від ресурсів і послуг якої багато в чому залежить якість навчання та наукових досліджень.

З 1990-х рр. у бібліотеках ВНЗ України розпочалась систематична робота зі створення електронних каталогів, а в мережі Інтернет виникли сайти бібліотек. «Протягом двадцяти років бібліотеки пройшли складний шлях і накопичили достатній досвід в автоматизації як окремих бібліотечних структур, так і бібліотеки в цілому. Тепер же перед вузівськими бібліотеками стоять цілі більш складні - описати і створити електронні каталоги на свої старі рідкісні фонди ...

Створення єдиної бази даних рідкісного фонду вузівських бібліотек - ось мета і завдання XXI століття», — йдеться в статті І. Журавльової «Збереження культурного надбання у книгозбірнях бібліотек ВНЗ України: проблеми та їх вирішення» [3].

Сьогодні ж ідеться про те, що необхідно представляти читачам у мережі Інтернет повнотекстові варіанти книжок, зокрема й рідкісних видань, як це робить, наприклад, Наукова бібліотека ім. М.О.Максимовича Київського національного університету ім. Т.Шевченка, яка проводить велику роботу з поцифрування стародруків. На сайті бібліотеки в цифровому репозитарії Old Printed books www.rarelib.undp.org.ua/ukr виставлені повнотекстові версії стародруків. Фахівці вважають, що для довготривалого збереження інформації пріоритетним є процес мікрофільмування, а для надання її читачеві — поцифрування. Створення повнотекстових копій книг є трудомістким, але необхідним заходом не тільки для доступу читачів до раритетів, але й для збереження оригіналів, особливо тих видань, які конче потребують реставрації.

Фонд рідкісних і цінних видань наукових бібліотек ВНЗ України становить близько 1 млн прим. [1]. Загалом пам'ятки світового і загальнонаціонального значення, колекції унікальних видань зберігаються в наукових бібліотеках класичних університетів. Серед них — рукописи, архівні документи, стародруки, інкунабули, палеотипи, східнослов'янські першодруки, книги громадянського шрифту XVIII — першої половини XIX ст., особисті та родинні бібліотеки, прижиттєві видання творів класиків науки, літератури, мистецтва, найстаріші, рідкісні та цінні періодичні видання, книги з автографами, цінні видання регіонального значення, періодичні видання XVIII–XIX ст.

Історія і фонди кожної бібліотеки є унікальними. Фонди бібліотек класичних університетів формувалися протягом декількох століть. Три університетські бібліотеки України набули за останні десять років статусу бібліотек національного надбання, а їх фонди ввійшли до державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання:

– Фонд рукописів, стародруків, рідкісних видань та фонд «Буквінєнзія» Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича визнано науковим об'єктом, що становить національне надбання. У відділі рідкісних та цінних книг зберігається близько 70 тис. прим.: інкунабули, палеотипи, вітчизняні та іноземні стародруки, особисті архіви. Хронологія колекцій: XIII ст. — XX ст. [4].

– Фонд стародруків, рідкісних видань і рукописів Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. В ньому міститься понад 100 тис. одиниць збереження, зокрема: стародруки (видання XV–XVIII ст.); рідкісні та цінні видання

XIX–XX ст.; періодичні видання XVII–XX ст.; приватні колекції, які належали видатним ученим, державним діячам, професорам університетів; рукописні й архівні матеріали [5].

– Фонд рукописних, стародрукованих та рідкісних книг Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка. Відділ рукописних, стародрукованих та рідкісних книг ім. Ф. П. Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім. І. Франка налічує понад 120 тис. одиниць зберігання: рукописи, документи на пергаменті й інкунабули, палеотиби, окремі колекції, такі як: картографічна, графіки тощо [6].

У Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна також існує Фонд рукописів, рідкісних та цінних видань XII — початку XX ст. — 61 777 прим., колекція книг з мистецтва — 65 918 прим., видання XIX ст. — близько 400 тис., крім того, зберігається велика колекція періодичних видань XIX ст. [3]. Фонд складається з рукописних документів, починаючи з XII ст. (956 одиниць зберігання). Серед рукописів — «Універсал» українського гетьмана І. Мазепи (1704 р.), «Літопис» Грабянки (поч. XIX ст., матеріали з історії України XVII–XVIII ст.); листи І. Франка до письменниці Н. Кобринської (1884–1886 рр.), колекції грецьких, польських рукописів та ін. Створено колекцію стародруків (друга пол. XV–XVIII ст.), рідкісних та цінних видань XIX–XXI ст. Сформовані колекції інкунабул (19 прим.), палеотипів (близько 300 прим.), видань західноєвропейських друкарів та ін. [7]. На сайті бібліотеки є доступ до Відкритого електронного архіву рідкісних видань і рукописів України «eScriptorium». До того ж ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна є партнером Всесвітньої цифрової бібліотеки, яка в мережі Інтернет надає безплатний доступ у багатомовному форматі до численних матеріалів, що представляють культури різних країн світу. Основними цілями її є сприяння міжнародному та міжкультурному порозумінню, розширенню обсягу і різноманітності культурного змісту в Інтернеті.

Фонд рідкісних видань Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» становить понад 10 000 назв. Значна частина цих видань знаходиться у персональних колекціях видатних українських учених та діячів української діаспори США, Канади, Бразилії, Німеччини, Польщі тощо. Загальний фонд електронних видань (станом на 1.01.2013) становить 361 687 назв [8]. Це серйозна колекція наукової, навчальної, довідкової літератури та періодичних видань, що забезпечують наукову й академічну місію НАУКМА.

Зберігання унікальних культурних колекцій бібліотеками ВНЗ сприяє накопиченню обсягів електронних ресурсів, є основою для мережевого інформаційно-бібліотечного обслуговування науковців. Багато бібліотек українських ВНЗ стали учасниками проекту «Електронні бібліотеки України: Центри знань для університетів України»

і представили в Інтернеті свої репозитарії. В їх електронних архівах розміщуються статті вчених, автореферати, тексти рідкісних видань, що зберігаються у фондах бібліотек, зокрема з питань культури та мистецтва. Репозитарії відкривають ученим, викладачам, студентам і аспірантам доступ до електронних версій цінних видань, що сприяє навчальному процесу і науковим дослідженням та надають можливість бібліотекам зберегти оригінали рідкісних видань.

Фонди електронних видань культурно-мистецького профілю бібліотек творчих ВНЗ, таких, як академії та інститути культури і мистецтв, також зацікавлюють науковців-дослідників цієї галузі, особливо викладачів, аспірантів та студентів старших курсів. Так, мережеві ресурси Луганської державної академії культури і мистецтв (ЛДАКМ) розміщені на двох окремих сайтах: перший — офіційний сайт ЛДАКМ — містить рубрику «Наукова діяльність», де можна знайти інформацію про науково-практичні конференції (наприклад, «Художня освіта в Україні: традиції, сучасність, перспективи», «Тенденції розвитку сучасної хореографії» і т.п.), збірки наукових статей «Проблеми сучасності: мистецтво, культура, педагогіка», накази та положення Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт, зразки оформлення джерел та методичні рекомендації з написання і складання навчально-методичної літератури для викладачів академії тощо. До уваги користувачів — міжнародна діяльність ВНЗ, рубрики для студентів та абітурієнтів, випуски програми «Студень» телестудії ЛДАКМ та інша інформація .

Інший сайт — це сайт проекту «Віртуальний інститут» ЛДАКіМ, на якому розміщені навчально-методичні матеріали, що супроводжують вивчення дисциплін усіх факультетів і кафедр академії. Ці матеріали містять: навчальні програми, тези лекцій, плани семінарських та практичних занять, завдання для самостійної роботи, імовірні питання до екзаменів та заліків, переліки літератури, критерії оцінювання, методичні розробки. На цьому сайті окремим блоком представлена бібліотека ЛДАКМ. На сайті бібліотеки можна здійснити простий та розширений пошук у електронному каталозі, який налічує більше 14 тис. записів російською, українською та англійською мовами. До каталогу додається інструкція по пошуку в ЕК. Отже, сайт академії є дієвим помічником для викладачів, аспірантів та студентів у навчальній та науковій діяльності.

Проаналізувавши університетський рівень системи мережевого інформаційного забезпечення науковців сфери культури та мистецтва, можна стверджувати, що бібліотеки ВНЗ України посідають гідне місце. Але проблемою бібліотек творчих ВНЗ нині є забезпечення доступу до наукової інформації, використання рідкісних фондів як з навчальною метою, так і з науковою.

Матеріал, запропонований у статті, не є вичерпним. Проблема потребує подальшої розробки, зокрема вивчення позитивного досвіду

зарубіжних бібліотек. Вивчення потенціалу університетських відкритих архівів як електронних скарбниць культурних пам'яток, допомога надаватиме змогу дослідникам вивчати культурне й історичне надбання, яке зберігається в наукових бібліотеках ВНЗ України, й може стати предметом подальшого дослідження.

Список літератури

1. Копанева В. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів Інтернету : [монографія] / В. О. Копанева ; НАН України; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К. : [б.в.], 2009. — 198 с. : рис.
2. Клименко О., Бачинська Н. Основні напрями діяльності бібліотек вишів Міністерства культури України на сучасному етапі / О. Клименко, Н. Бачинська // Бібл. вісн. — 2011. — N 4. — С. 38–45.
3. Журавльова І. Збереження культурного надбання у книгозбірнях бібліотек ВНЗ України: проблеми та їх вирішення [Електронний ресурс] / І. Журавльова // Наукові праці НБУ ім. Вернадського. — 2012. — Вип. 34. — С. 46-56. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nbuv/2012-34.pdf. — Назва з екрана.
4. Національне надбання — фонд цінних та рідкісних книг [Електронний ресурс] / Наук. б-ка ЧНУ ім.Ю.Федьковича. — Режим доступу: <http://library.chnu.edu.ua/?page=ua/05proekt/04frk>. — Назва з екрана.
5. Національне надбання [Електронний ресурс] / Наук. б-ка ОНУ ім. І. І. Мечникова. — Режим доступу : <http://lib.onu.edu.ua/ua/dspace1/>. — Назва з екрана.
6. Національне надбання [Електронний ресурс] / Наук. б-ка ЛНУ ім. І. Франка. — Режим доступу: http://library.lnu.edu.ua/bibl/index.php?option=com_content&view=article&id=275&Itemid=126. — Назва з екрана.
7. Електронні ресурси [Електронний ресурс] / ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна http://www-library.univer.kharkov.ua/ukr/on_line.htm. — Назва з екрана.
8. Наукова бібліотека НУ «Києво-Могилянська академія» [Електронний ресурс]: оф. веб-сайт. — Режим доступу: [http://www.library.ukma.kiev.ua/index.php?id=51&L=1%27%60%28\[{}~](http://www.library.ukma.kiev.ua/index.php?id=51&L=1%27%60%28[{}~). — Назва з екрана.

Надійшла до редколегії 23.09.2013 р.